

**MARKTPLAATS 76 DOOR JAN LAUWERS EN NEEDCOMPANY
EEN CALEIDOSCOOP AAN ZIJDELINGSE BEELDEN
VAN TRAUMATISCH GEWELD**

In zijn nieuwe voorstelling *Marktplaats 76* onderzoekt Jan Lauwers samen met Needcompany hoe een gemeenschap omgaat met verlies, gemis, verdriet en rouw. Een jaar geleden werden vierentwintig dorpelingen, waaronder zeven kinderen, door een ontploffing van het leven beroofd. Deze catastrofe stelt de dorpsgemeenschap danig op de proef. Het sociale weefsel blijkt veel losse eindjes te kennen. De mot zit in het vangnet dat de gemeenschap zou kunnen vormen. Er zijn onderhuidse spanningen, vermoedens van incest en pedofilie. In plaats van de catastrofe en het geweld direct in het oog te vatten of terug te blikken naar wat gebeurd is in het verleden, werpt *Marktplaats 76* een caleidoscoop aan zijdelingse blikken. Jan Lauwers gaat hiermee in tegen de moderne notie van tijd en geschiedenis, waarbij het verleden ver achter ons ligt, en zich daarmee ook van het heden onderscheidt.

Eerste zijdelingse blik: het geweld van de media

Er zijn redenen om geweld schuins te bezien. Volgens filosoof Slavoj Žižek verhindert de overweldigende verschrikking van gewelddadige beelden in de media en het opgewekte medeleven met slachtoffers ons na te denken over de mechanismen van geweld. Jan Lauwers nodigt de toeschouwer uit een stap achteruit te doen en het collectieve trauma vanuit een ander gezichtspunt te bekijken.

Een zijdelingse blik op de herdenkingsplechtigheid in *Marktplaats 76* duidt zo het 'onzichtbare' geweld van de media aan. De herdenkingsplechtigheid die de dorpsbewoners voorbereiden, moet hen helpen het verleden zinvol te verwerken. In de moderne gemeenschap functioneert het culturele geheugen inderdaad als een ordenend principe dat de basis vormt voor traditie, continuïteit en identiteit. Gedenktekens, oorlogsmonumenten, archieven en nationale musea trachten een homogeen en coherent cultureel geheugen te creëren en een groepsidentiteit in stand te houden. De herdenkingsplechtigheid in *Marktplaats 76* draait echter uit op een catastrofe. De ouders geven geen serene getuigenis, maar strijden om de hegemonie inzake het lijden. De microfoons moeten hun verhoogde kracht bijzetten, maar versterken slechts de onderlinge twisten over wie het grootste verdriet heeft. Volle mediazichtbaarheid kan nooit de complexiteit van een trauma vatten. Deze zijdelingse blik toont dat de dood van een kind duizend maal meer mediawaarde heeft dan de dood van pakweg een dakloze, een vluchteling of een anonieme straatveger.

Tweede zijdelingse blik: het geweld van de verdrongen lichamen

De straatvegers in oranje pakken die Jan Lauwers ten tonele voert, zijn de verdrongen lichamen in de gemeenschap; de doodgezwegen noodzakelijken, de onzichtbare schakels zonder identiteit. Zij bieden een zijdelingse blik op de postmoderne toestand van existentiële onzekerheid en het daarmee gepaard gaande angstvallige bepalen van de grenzen van natie, volk en lichaam. Wie nergens thuishoort, wordt verdrongen. Ook in het dorp heeft de marktplaats haar oorspronkelijke functie van publieke ontmoetingsplaats verloren. Zij is niet langer de kleinschalige tegenhanger van de agora van Athene, waar niet alleen markten en religieuze feesten plaatsvonden maar waar ook de bakermat van de democratie ligt. De ontmoetingsplaats is een strijdtoneel geworden waar sociale druk en controle zegevierden.

Derde zijdelingse blik: het objectieve geweld van de taal

Is het democratische beginsel overigens vrij van geweld? Schuins bezien niet. De gekendste vorm van geweld is het fysieke geweld van misdaden en terreur, van burgerlijke onrust en conflict. Žižek noemt dit het subjectieve geweld. Maar zoals hij aangeeft, wordt het gruwelijke van dit subjectieve geweld bepaald tegen de achtergrond of de sociale norm van een zogenaamd geweldloos 'nulpunt'. Subjectief geweld wordt gezien als verstoring van de 'normale', vreedzame toestand. Objectief geweld, daarentegen, is precies het geweld dat tot deze 'normale' toestand zelf behoort. De norm van welbespraaktheid die met het democratische principe in de agora geïnstalleerd werd, is in dat opzicht een fundamentele objectieve vorm van geweld, omdat ze een bepaald soort spreken in de publieke ruimte toelaat en andere, bijvoorbeeld stotterende stemmen, weggomt. Ook de Franse denker Jacques Rancière merkt op dat het democratische principe hand in hand gaat met de retorische slagkracht van het woord. Dat is geen toeval. Het politieke spreken is gericht op een bepaald doel; het is de kunst van het bespreekbare. Kunst daarentegen beoefent de politiek van het onuitspreekbare. Kunst wordt politiek juist door de afstand die ze neemt tegenover de retorica van het woord.

Vierde zijdelingse blik: het geweld van de apathie

Het trauma waarvan *Marktplaats 76* getuigt, is te groot voor protocollaire herdenkingsplechtigheden en eloquente uitspraken. Het is te groot voor woorden. Het is in de dronkenmanspraat van Anneke dat het trauma even naar zijn diepte

laat peilen. Zij geeft te kennen dat de dorpsgemeenschap geparalyseerd is door het intense verdriet en gevangen zit in een steriele omgang met elkaar. Zij is de graadmeter van de verdrongen seksualiteit in wat Alain Badiou de *monde atone* noemt, de futloze wereld. Deze voorstelling gaat niet over onvruchtbaarheid in de letterlijke betekenis van het woord, maar over de maatschappelijke steriliteit waarin het beschaafde, democratische westen dreigt te verzanden. Nietzsche voorspelde het al toen hij de onvruchtbare Laatste Mens beschreef; een apathisch schepsel zonder grote passie of toewijding. Deze mens, niet in staat te dromen, levensmoe, neemt geen risico's, maar zoekt alleen gemak en zekerheid.

Kim-Ho baart in *Marktplaats 76* een baby waarvan alle mannen in het dorp de vader kunnen zijn. Dit geeft aanleiding tot een nieuwe vorm van samenhang in het dorp. Met haar alles omarmende liefde versterkt deze hoer de samenhang in deze beproefde gemeenschap. Zij en niet Squinty lijkt de uitkomst te bieden uit de impasse van het door verdriet verlamde dorp. Zij is het die het opgekropte verdriet en de daaruit opgewekte haat in het dorp kan ontzenuwen. De man die met de reddingsboot letterlijk uit de hemel komt vallen, is een hedendaagse variant van de *deus ex machina* in de Griekse tragedie, maar ook niet meer dan dat. Hij komt niet tot een organische verandering. Kim-Ho biedt niet alleen ruimte voor geluk en de mogelijkheid tot voortgaan, zij gaat ook voort volgens andere principes. Aan de bij wet geregelde en beknotte seksualiteit heeft zij geen boodschap. Voor haar geen identiteitsvormend principe volgens verwantschap, afstamming en herkomst.

Toegegeven, Kim-Ho is niet het prototype van de reddende engel. Als veroordeelde is ze medeplichtig aan de pedofiele gewelddaden van haar man. Maar ondanks haar betrokkenheid in deze gruwel, genereert deze hoer wel een onweerstaanbare levenslust en vitaliteit. Deze vrouw verschijnt in de paradoxale hoedanigheid van de aardse Oermoeder, als een variant van Mallarmé's *femme d'autrefois*: de Goede en de Verschrikkelijke moeder zijn één. Bij Lauwers is immers niets eenduidig 'schoon' of 'tragisch'. Hij brengt het eeuwige spel van het differente nooit tot stilstand. Als Lauwers stelt dat de kracht van schoonheid en liefde de enige kracht is die je hebt tegen het geweld, dan betekent dat ook dat in zijn producties de kracht van de beelden de vraag van schoonheid of lelijkheid overstijgt. Schoon is lelijk en lelijk is schoon. Of om het met de woorden van Jacques Derrida te zeggen: seks is tegelijk de voorwaarde van de mogelijkheid en van de onmogelijkheid van liefde.

Daarom ook is *Marktplaats 76* niet eenduidig verhalend, maar caleidoscopisch episch. Subjectief en objectief geweld kunnen niet vanuit hetzelfde gezichtspunt

worden waargenomen. Het objectieve geweld is onzichtbaar omdat het de nulgraad schraagt. Maar hoewel het onzichtbaar is, moet je het volgens Žižek wel verdisconteren, wil je iets begrijpen van wat anders 'irrationele' uitbarstingen van geweld lijken. En dit is precies wat Jan Lauwers en Needcompany met *Marktplaats 76* vragen: dat we ons losmaken van de gefascineerde, eenzijdige blik op het subjectieve geweld dat door een individu of door een aanwijsbare groep wordt uitgeoefend en dat we een stap achteruit doen. Alleen dan, en met het geoefende oog van de zijdelingse blik kunnen we de contouren waarnemen van de achtergrond die zulke uitbarstingen van subjectief geweld voortbrengen.

Imagine ...

Christel STALPAERT